

Osobowość i osiągnięcia w nauce

Maria Flakus

Osobowość i osiągnięcia w nauce

Recenzent
Ewa Czerniawska

Spis treści

Wprowadzenie	9
Rozdział 1	
Osiągnięcia w nauce	13
Standaryzowane metody badania osiągnięć szkolnych	13
Oceny jako wskaźnik osiągnięć szkolnych	19
Podsumowanie	22
Rozdział 2	
Predyktory osiągnięć w nauce	25
Poznawcze korelaty i predyktory osiągnięć w nauce	25
Teoria inteligencji Cattella–Horna–Carrolla	26
Inteligencja jako determinanta osiągnięć szkolnych	29
Związki między inteligencją i osiągnięciami szkolnymi w dorosłości	30
Pozapoznawcze uwarunkowania osiągnięć szkolnych	32
Czynniki motywacyjne	35
Styl atrybucji i umiejscowienie kontroli	35
Samoskuteczność i samoocena	37
Motywacja wewnętrzna i zewnętrzna	38
Typy celów	39
Czynniki związane z samoregulacją	41
Lęk egzaminacyjny	41
Strategie poznawcze i metapoznawcze	44
Zaangażowanie i poszukiwanie pomocy	45
Style uczenia się	47
Czynniki psychospołeczne	50
Podsumowanie	51

Rozdział 3

Cechy pozazdolnościowe i osiągnięcia w nauce w teoriach	55
Teorie inwestycji	56
Maksymalne i typowe zaangażowanie poznawcze	57
Związki między inteligencją i osobowością	59
Wiedza specjalistyczna a inteligencja skryzalizowana	62
Philipa L. Ackermana teoria inteligencji człowieka dorosłego	64
Podsumowanie i wnioski	69

Rozdział 4

Cechy osobowości	71
Historia badań nad cechami osobowości	72
Eysencka triarchiczna teoria osobowości	74
Cattella szesnastoczynnikowa teoria osobowości	77
Osobowość w ujęciu Wielkiej Piątki	81
Cechy osobowości jako pozazdolnościowe predyktory osiągnięć	90
Podsumowanie i wnioski	94

Rozdział 5

Cechy osobowości jako predyktory osiągnięć w nauce	97
Neurotyczność	100
Ekstrawersja	114
Psychotyczność	128
Otwartość	133
Ugodowość	145
Sumienność	156
Podsumowanie – cechy osobowości w metaanalizach	168

Rozdział 6

Poza cechy osobowości – możliwe kierunki interpretacji relacji między osobowością a osiągnięciami w nauce	177
Mediacyjna rola stylów uczenia się	177
Znaczenie aktywności strategicznej dla związku osobowość – osiągnięcia w nauce	185
Rola cech temperamentalnych dla relacji osobowość – osiągnięcia w nauce	188
Sądy o własnej inteligencji jako mediator związku między cechami osobowości a osiągnięciami w nauce	196
Osiągnięcia w nauce – przypadek uczniów szczególnie uzdolnionych	202
Podsumowanie	206

Rozdział 7

Podsumowanie i dalsze kierunki badań 209

Literatura 213

Summary 267

Wprowadzenie

Przed wszystkim powinno być jasne, że żaden psycholog nie jest na tyle głupi, aby przypuszczać, że wrodzona inteligencja jest jedynym czynnikiem sukcesu akademickiego.

It ought to be clear at the outset that no psychologist is foolish enough to suppose that native intelligence is the sole factor in academic success.

Whipple, 1922, s. 262

Zainteresowanie osiągnięciami w nauce oraz ich podmiotowymi uwarunkowaniami w psychologii od ponad wieku, znajdując odzwierciedlenie w pracach Alfreda Bineta, Théodore'a Simona (1905/1961), czy nawet jeszcze wcześniej – Francisa Galtona (1883) i Hermanna Ebbinghaus (1897). Poziom osiągnięć w nauce tradycyjnie wiązany jest ze zdolnościami poznawczymi, najczęściej rozumianymi jako inteligencja (Elshout, Veenman, 1992; Neisser i in., 1966; Sternberg, Kaufman, 1998). Badania prowadzone w tej dziedzinie, jak również obserwowalne zróżnicowanie w zakresie zdolności intelektualnych, jakie prezentują uczniowie, stanowiły inspirację do poszukiwania nowych narzędzi pozwalających na badanie inteligencji (Chamorro-Premuzic, Furnham, 2005; Robinson, 1999), przyczyniając się do rozwoju badań psychologicznych nad intelektem.

Pomimo uznania doniosłego znaczenia inteligencji współcześnie część psychologów skłania się ku postrzeganiu jej zaledwie jako jednego z czynników znaczących dla osiągnięć w nauce, a czasem nawet czynnika drugorzędny dla tych sukcesów – w szczególności na wyższych szczeblach edukacji (Anastasi, 1954; Chamorro-Premuzic, Furnham, 2005; Mehta, Kumar, 1985; Poropat, 2009, 2011). W tej sytuacji coraz częściej w kręgu zainteresowania psychologów (ale również na przykład socjologów) badających korelaty i predyktory osiągnięć uniwersyteckich pojawiają się zmienne niezwiązane ze zdolnościami poznawczymi i z inteligencją, nazywane czasem czynnikami pozazdolnościowymi (*non-*

-ability factors, non-cognitive factors). Określenie to stosowane jest jako pewnego rodzaju „słowo wytrych”, służące do nazywania różnorodnych teoretycznych uwarunkowań osiągnięć w nauce, które nie są bezpośrednio powiązane z funkcjonowaniem poznawczym i intelektualnym danej osoby (Bowles, Gintis, 1976; Duckworth, Yeager, 2015; Farkas, 2003; Lee, Stankov, 2018). Pośród nich ważną rolę odgrywają cechy osobowości, których wagę dla osiągnięć szkolnych podkreśla wielu badaczy. Co więcej, na podstawie osobowości można w znaczący sposób przewidywać osiągnięcia intelektualne człowieka dorosłego, zaangażowanie w proces zdobywania wiedzy i potrzeby intelektualne, w tym – również w odniesieniu do studiów wyższych (Ackerman, 1996, 1999; Ackerman, Beier, 2003; Ackerman, Heggestad, 1997; Goff, Ackerman, 1992).

Pomimo że kwestie powiązań osobowości z osiągnięciami w nauce od wielu lat stanowią przedmiot badań naukowych, to do tej pory z rzadka poruszano je w literaturze polskojęzycznej, toteż nie doczekały się satysfakcjonującego omówienia. Chcąc wypełnić tę lukę, w niniejszej monografii podjęto próbę przedstawienia dotychczasowych badań prowadzonych w tym obszarze oraz omówienia znaczenia cech osobowości dla osiągnięć w nauce. Należy przy tym zaznaczyć, że cechy osobowości stanowią zaledwie jeden z kierunków poszukiwania pozazdolnościowych uwarunkowań osiągnięć wzmiankowanego typu.

Dlatego też niniejsza książka stanowi próbę odpowiedzi na dwa pytania. Po pierwsze: czy zachodzą związki między cechami osobowości i osiągnięciami w nauce, a jeśli tak – to jakie są owe związki? Po drugie zaś: czy na podstawie cech osobowości możliwe jest przewidywanie osiągnięć w nauce, a jeśli tak – to w jakim stopniu?

Mając na uwadze przyjętą problematykę, w rozdziale 1. książki przedstawiona zostanie pokrótce problematyka osiągnięć w nauce wraz z historią ich pomiaru i najważniejszymi wskaźnikami osiągnięć stosowanymi w badaniach prowadzonych w psychologii. W części tej omówione zostanie również znaczenie przewidywania osiągnięć w nauce. Rozdział 2. obejmie zarys dotychczas podejmowanych kierunków poszukiwania owych uwarunkowań oraz nakreślenie potencjalnego znaczenia cech osobowości. Rozdział 3. skupiać się będzie na przedstawieniu najważniejszych teorii, w których mówienie o osobowościowych predyktorach osiągnięć w nauce wydaje się uzasadnione, wraz z przedstawieniem najczęściej przyjmowanych konceptualizacji osobowości, które omówione zostaną w rozdziale 4. Następnie, w rozdziale 5., omówione zostaną wyniki badań nad związkami między cechami osobowości i osiągnięciami w nauce,

z zaakcentowaniem znaczenia poszczególnych cech osobowości w zrealizowaniu tych osiągnięć. Na koniec, w rozdziale 6., wskazano niektóre kierunki poszukiwania czynników pośredniczących w relacji osobowość – osiągnięcia w nauce, ze szczególnym uwzględnieniem stylów uczenia się, aktywności metapoznawczej, temperamentu i sądów na temat własnej inteligencji.

Katowice, 2020

Maria Flakus

Personality and achievements in learning

Summary

Although academic in learning achievements and their indicators has lasted in psychology for more than a century, they are traditionally associated with intelligence (Elshout, Veenman, 1992; Neisser et al., 1966; Sternberg, Kaufman, 1998), and less frequently with so-called non-cognitive traits, referring to other spheres, unrelated or weakly associated with intelligence (Messick, 1979). However, research shows that although intelligence is a major determinant in this field, it is insufficient, especially at later stages of education. This can be seen in case of higher education, where abilities lose their importance over time. Nowadays, psychologists tend to see intelligence as merely one of the factors relevant to academic achievement.

Among the most important non-cognitive factors, personality traits play an essential role in academic achievements. They are particularly important in relation to the achievements of adults, affecting engagement in the process of acquiring knowledge and satisfying intellectual needs.

The search for links between the personality and the intellectual activity manifested by school achievement is justified in the light of contemporary research. Many studies indicate that nowadays it is difficult to clearly separate the spheres of personality and intellect due to the weak but systematic links between them and because of the importance of non-ability factors in the development of specialist skills. The possibility of linking the area of personal and intellectual functioning is also highlighted by investment theories, derived from Raymond Cattell's thought (1957, 1971), showing the participation of both cognitive and non-cognitive factors in the learning process, which determine the typical intellectual involvement of the individual and its preferential intellectual activity, which seems particularly important for adults.

Therefore, it is advisable to analyse the intellectual development and activity manifested in this area, characteristic of an adult from the level of four groups of factors: 1) intellectual processes, 2) personality, 3) knowledge, 4) interests.

In this work, an attempt has been made to present relations between personality traits and academic achievements and to answer the question whether it is possible to predict the grades based on these characteristics.

The work adopts two most frequently used paradigms in which personality and its relations with achievements are examined – Hans Eysenck's model of the Giant Three and the Big Five. The components of personality are considered in each of these theories as determining the

consistency of behaviour in specific situations. Also in educational situations they are to a large extent related to typical educational outcomes.

Research shows that, amongst personality traits, conscientiousness is the most stable predictor of grades. It is associated with perseverance in the fulfilment of school duties, motivation to obtain positive marks, the use of strategic learning methods and the efficiency of monitoring this process. Openness, on the other hand, is a factor that encourages greater intellectual effort, cognitive engagement, knowledge acquisition and learning. It predisposes to greater insight and criticism.

Other features seem to be less directly linked to learning achievements. Neuroticism translates into assessments due to its connection to the emotional regulation of the learning process. A high level of neuroticism may prevent the full potential of abilities from being demonstrated, which is clearly manifested in highly emotional situations, such as exams. Extraversion is significant for academic achievement mainly in the early stages of education. It is a factor facilitating the establishment of closer and more cordial ties with teachers, constituting a 'strategy' facilitating the achievement of satisfactory academic results despite a lower level of ability. Agreeableness and psychoticism seem to be associated least with academic achievements. The relationships between personality traits and achievement in some cases are direct. However, the links between openness, neuroticism and conscientiousness with assessment seem to be mediated by learning styles and metacognitive activity accompanying learning. Due to the connections between temperament and personality, it is also important to broaden the area of research on the determinants of academic achievements with the temporal and energetic characteristics of human behaviour. Moreover, the analysis of the relationship between neuroticism, openness and school grades also shows the mediation role of beliefs about one's own intelligence as a factor directly affecting to more satisfactory grades.

In this work, an attempt is made to summarize the most important psychological research carried out on personality determinants of academic achievements, indicating further directions of scientific exploration of these relationships.

Keywords: personality, non-ability factors, academic achievements, school grades

Ilustracja na okładce i tylnym skrzydełku pochodzi z portalu pixabay.com.
Autor PublicDomainPictures/17904.

Redaktor
Małgorzata Poglódek

Projekt okładki
Tomasz Tomczuk

Korekta
Marzena Marczyk

Łamanie
Marek Zagniński

Redaktor inicjujący
Michał Kompała

Nota copyrightowa obowiązująca do 30.06.2022
Copyright © 2021 by
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
Wszelkie prawa zastrzeżone

Sprzymyamy otwartej nauce. Od 1.07.2022
publikacja dostępna na licencji
Creative Commons
Uznanie autorstwa-Na tych samych warunkach
4.0 Międzynarodowe (CC BY-SA 4.0)

Wersja elektroniczna monografii zostanie opublikowana w formule wolnego dostępu
w Repozytorium Uniwersytetu Śląskiego www.rebus.us.edu.pl.

<https://orcid.org/0000-0002-6667-8020>

<https://doi.org/10.31261/PN.4027>

Flakus Maria
Osobowości i osiągnięcia w nauce / Maria Flakus. -
Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego,
2021

ISBN 978-83-226-4014-2
(wersja drukowana)
ISBN 978-83-226-4015-9
(wersja elektroniczna)

Wydawca
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
ul. Bankowa 12B, 40-007 Katowice
www.wydawnictwo.us.edu.pl
e-mail: wydawnictwo@us.edu.pl

Druk i oprawa:
Volumina.pl Daniel Krzanowski
ul. Księcia Witolda 7-9, 71-063 Szczecin

Wydanie I. Liczba arkuszy drukarskich: 17,0. Liczba arkuszy wydawniczych: 18,5. Publikację wydrukowano na Munken
Pure 100 g. PN 4027. Cena 44,90 zł (w tym VAT).